
ZORISLAV PAUNKOVIĆ

RUSKA INTELEGENCIJA U BEOGRADU 1928.

—KONGRES PREDSTAVNIKA SAVEZA RUSKIH KNJIŽEVNIKA I NOVINARA U INOSTRANSTVU

Danas je očigledna činjenica da je ruska emigracija sastavni deo ruske istorije. Izvan Rusije kulturni stvaraoci su nastavili rad u novim uslovima. Njihov odnos prema kulturnom nasleđu razlikovao se od onog koji je dominirao u Sovjetskoj Rusiji — uslovno mogli bismo ga okarakterisati kao tradicionalistički. Nesumnjiv je značaj takvog shvatanja kulture i kulturnog delovanja u godinama administrativnog pritiska na kulturu za vreme Staljinove vladavine. Kulturna dobra koja je u to vreme stvorila ruska emigracija stekla su svetsko priznanje, a postepeno su, kao sastavni deo ruske kulture, prihvaćena i u Sovjetskom Savezu.

Beograd je, pored Pariza, Berlina i Praga, bio jedan od kulturnih centara ruske emigracije. Tu je bilo sedište mnogih kulturnih institucija, koje su organizovale život Rusa u izgnanstvu i doprinosile očuvanju nacionalnog identiteta u novim uslovima, izdavačkih kuća koje su štampale knjige ruskih emigrantskih autora, časopisa u kojima su mnogi od njih saradivali. Beograd se nije mogao porediti s Parizom, Berlinom i Pragom gde su živele slavije ličnosti; ali je i u njemu bilo dosta poznatih ljudi koji su učestvovali u jugoslovenskom i evropskom kulturnom životu i davali mu svoj doprinos.

Mnogobrojnim ruskim emigrantima, koji su često teško živeli, jugoslovensko društvo bilo je naklonjeno. Ovde su živeli slavenski narodi, u istočnom delu zemlje vera je bila pravoslavna,

i to je, kao i državna politika koju je provodio kralj Aleksandar, činilo Jugoslaviju i Beograd privlačnim.

Većina tadašnjih ruskih kulturnih poslenika boravila je ili gostovala u Beogradu, a veze s Beogradom i Jugoslavijom održavali su svi koji su učestvovali u kulturnom životu.

Stoga nije čudno što je Kongres predstavnika saveza ruskih književnika i novinara u izgnanstvu održan u Beogradu.

1.

Održavanje Kongresa predstavnika saveza ruskih književnika i novinara u inostranstvu planirano je od 25. do 29. septembra 1928. godine. O pripremi kongresa brinuo je Organizacioni odbor koji je stvoren u Beogradu. Odbor se sastajao dva puta nedeljno. Imao je punomoć Pariskog, Berlinskog i Varšavskog saveza da radi na organizaciji kongresa. Ipak, osnovan je i poseban Komitet u koji su ušli predstavnici svih saveza, koji su dolazili u Beograd i učestvovali u radu Komiteta. U sastavu Komiteta bili su: A. Ksjunjin, J. Žukov, V. Čeliščev, Krilov, Suhotin, T. Taranovski, V. Gluzdovski, Bek, Strahov, Jelačić, Trocki, Maklecov, Narkevič, Sadinov.

Na kongres su bili pozvani svi istaknuti ruski pisci koji žive u inostranstvu.

Za dnevni red bila su predviđena sledeća pitanja:

1. Pravni položaj ruskih književnika i novinara u inostranstvu i mere potrebne za poboljšanje postojećeg stanja.
2. Stvaranje centralnog, reprezentativnog organa saveza ruskih književnika i novinara.
3. Profesionalne potrebe i interesi.
4. Zaštita autorskih prava ruskih književnika i novinara. Informacije delegata o autorskom pravu, postojećim konvencijama i o praksi prešampavanja dela ruskih autora.
5. Referati saveza o položaju ruske štampe.
6. Položaj štampe u Sovjetskoj Rusiji i uslovi za književni rad.
7. Izdanje zajedničke zbirke radova svih saveza.
8. Anketiranje svih ruskih književnika u inostranstvu.

O tome kako je tekao kongres može se naslutiti i iz prijavljenih referata. Praški savez je prijavio: „Autorsko pravo” S. Zavadskog, „Položaj ruske štampe u Čehoslovačkoj” N. Mogiljanskog i „Položaj ruske štampe u Sovjetskoj Rusiji” S. Varšavskog; Berlinski savez: „O centralnom reprezentativnom organu svih saveza”, „O autorskom pravu u Nemačkoj”, „O položaju ruske štampe u Nemačkoj”. Beogradski savez: „O autorskom pravu u Jugoslaviji” V. Čelišćeva, „O položaju ruske štampe u Jugoslaviji” A. Ksju-njina, „O položaju štampe u Sovjetskoj Rusiji” J. Zukova. Bilo je predviđeno da poznati stručnjak za međunarodno pravo B. E. Nolde referiše o zaštiti autorskih prava ruskih književnika, a S. P. Meljgunov „O žurnalističkoj etici”. O organizaciji centralnog organa svih saveza i osnivanju literarnog fonda prijavljen je referat pisca I. Šmeljova. Predlog o organizovanju sveslovenske biblioteke i stvaranju književne palate u Parizu sadržan je u referatu pariskog delegata Polonskog.

Uoči održavanja Kongresa predstavnika saveza ruskih književnika i novinara u inostranstvu, u Beogradu je od 16. do 23. septembra održan Četvrti kongres ruskih naučnika u izgnanstvu.*) Mnogi učesnici ovog kongresa ostali su u Beogradu i učestvovali su i na kongresu novinara i pisaca. Uporedo s kongresom novinara i pisaca od 27. septembra do 1. oktobra održavao se i Međunarodni kongres za zaštitu autorskih prava koji je počeo u Beogradu, a zatim nastavljen u Ljubljani. Odbor za pripremu ovog međunarodnog kongresa predložio je Organizacionom odboru kongresa ruskih književnika i novinara da kongres delegira izvestioce o autorskom pravu. Program kongresa ruskih književnika i pisaca rađen je saglasno sa programom Međunarodnog kongresa.

Prema pristanku svih saveza predviđeno je da se glavna proslava stogodišnjice rođenja L. N. Tolstoja održi u Beogradu u vreme kongresa. Predviđena je bila i organizacija književne večeri uz učešće svih istaknutih književnika koji dolaze na kongres.

Na adresu Organizacionog odbora stigla su mnoga pisma podrške i potvrde učešća. D. Mereškovski i Z. Hippius javili su se sa francuske Rivijere gde su bili na odmoru: „Ja dobro razumem sav značaj kongresa ne samo za nas, ruske književnike, nego i za samo rusko pitanje, a tako isto i značaj blagorodnog i nekoristo-

*) Na kongresu je učestvovalo više od šezdeset predstavnika ruske nauke, između ostalih: Korenčevski, Metalnikov, Rjabušinski, Loski, Okunjov, Anciferov, Florovski, Rozov, Kizeveter i dr. Pročitano je oko 150 naučnih referata. Više referata se bavilo našom istorijom, jezikom, književnošću, ekonomijom.

ljubivog odnosa prema nama srpskog naroda, jedinog naroda u Evropi kome sudbina Velike Rusije, njen pad i njen preporod, nisu samo prazne reči... I zato, makar koliko da nam je teško, zbog naših godina i zdravlja, da pođemo sad na tako dalek put. — mi smo ipak odlučili da pođemo..." (*Politika*, 25. 8. 1928, s. 6).

A. I. Kuprin piše Beogradskom savezu: „Od srca pozdravljam tu lepu zamisao ujedinjenja svih kr.žiževnika i zaštite njihovih prava i slobode. Radujem se zato što je podstrek došao iz te zemlje, gde su se svi uvek tako srdačno odnosili prema emigrantskim interesima i ruskoj umetnosti. Izgledi za moj nedolazak su jedan prema hiljadu. Ja sam čvrsto odlučio da dođem." (*Politika*, 25. 8. 1928, s. 6).

Najavljen je bio dolazak Bunjina, koji je, takođe, pisao da je rešio da po svaku cenu dođe u Beograd, B. Zajceva, I. Šmeljova, M. Aldanova, K. Baljmonta iz Pariza, V. I. Nemirovič-Dančenka i J. Čirikova iz Praga, A. Amfiteatrova iz Rima, J. Ajhentaljda iz Berlina. Rusku nauku trebalo je da zastupaju: A. Kizeveter, S. Zavadski, N. Mogiljanski, A. Bem, J. Ljacki iz Praga, B. Nolde, P. Gronski, S. Meljgunov, P. Struve iz Pariza, A. Bogoljepov iz Berlina.

Novinarstvo je zastupljeno svim političkim niansama, najavljen je dolazak predstavnika većine emigrantskih novina, kao i novinara koji u isto vreme saraduju i u velikim evropskim listovima i časopisima: A. Jablonovskog (saradnik *Vozrođenija* i *Sevodnja* iz Rige), V. Zenzinova, V. Rudnjeva, M. Višnjaka (urednici pariskih *Savremenih zapisa*), K. Parčevskog, K. Zajceva (urednici *Vozrođenija*), V. Zelera (urednik *Poslednjih novosti*), I. Polonskog (urednik *Vremenika ruske knjige*) iz Pariza, S. Varšavskog (saradnik *Vozrođenija*), J. Kuskove, K. Beljgovskog (predstavnik *Central-Evrop-Press-a*), Rozenberga, G. Urbanova, A. Argunova (urednik *Seljačke Rusije*), P. Jurenjeva (saradnik *Seljačke Rusije*), N. Astrova (urednik *Opštinske samouprave*), Dolgopratova (urednik *Posednika*), Fjodorova (saradnik *Volje Rusije*) iz Praga, I. Trockog i V. Tatarinova (urednik *Rulja*) iz Berlina, S. Filosofova (urednik *Za slobodu*), S. Keljniča (direktor telegrafske agencije *Ruspress*), A. Višinskog, A. Veljmana iz Varšave, M. Haufmana (urednik *Sevodnja*), iz Rige, Gračeca (urednik *Ruske zemlje*) iz Užgoroda. Očekivalo se da će se odazvati i književnici i novinari sa Dalekog Istoka.

Kasnije je javljeno da je I. Bunjin sprečen da dođe u Beograd, kao i da se Aldanov razboleo. U Beograd nisu došli ni: K. Baljmont, I. Šmeljov, A. Amfiteatrov i J. Ajhentaljd. U štampi, koja je pratila tok kongresa, ne pominju se imena nekih novinara i naučnika što može

značiti da su izostali sa kongresa, ali se to ne može sa sigurnošću tvrditi. Beogradski savez ruskih književnika i novinara na kongresu su predstavljali: A. Ksjunjin, V. Gluzdovski, T. Taranovski, N. Rakitin, M. Čubinski, V. Čeliščev, L. Suhotin, J. Žukov, J. Jelačić.

U vezi sa predstojećim kongresom uprava Beogradskog saveza održala je 3. septembra vanrednu opštu sednicu članova u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Organizacioni odbor je saopštio da su pripremni radovi završeni i da su teškoće na koje se nailazilo u pripremanju kongresa savladane. Predsednik kongresa će biti V. L. Nemirovič-Dančenko. Konačno je utvrđen program kongresa, kao i lista učesnika.

Kongres, koji je organizovan uz odobrenje Kraljevske vlade, beogradsko građanstvo očekivalo je s velikim interesovanjem. Povodom kongresa, javnosti se Proglasom prvi obratio Dositej, episkop niški, koji je visoko ocenio skup i pozvao građane da goste tokom njihovog boravka okruže razumevanjem i ljubavlju:

„Njihova najrođenija braća — kako po krvi, tako i po duši, mi Srbi, ne možemo biti ravnodušni posmatrajući njihov dolazak u naš Beograd. Imamo da manifestujemo prilikom njihova bavljenja među nama našu iskrenu radost, imamo da damo najvidnijeg izraza našoj zahvalnosti, našoj ljubavi kako prema njima — našim gostima, tako i prema Velikoj Slovenskoj Zemlji, koja nas je za uvek svojom ljubavlju i požrtvovanjem zadužila.

Molimo Vas da razmislite, kako, kojim načinom, treba da izrazimo svoju simpatiju našoj braći ruskim izabranicima.” (*Politika*, 12. 9. 1928, s. 5).

Javnosti se proglasom obratila i Beogradska opština (*Politika*, 16. 9. 1928, s. 7), a *Pravda* je (25. 9. 1928) na prvoj strani objavila dobrodošlicu na ruskom jeziku. Proglas episkopa niškog imao je odjeka među Beograđanima — pitomcima ruskih škola, a kojih je u Beogradu bilo dosta. Osnovan je specijalni odbor na čelu s Vladikom koji je trebalo da izradi program dočeka učesnika kongresa. U pripreme za doček uključilo se i društvo „Cvijeta Zuzorić”.

Dr A. Belić objavio je 16. septembra, na kongresu ruskih naučnika, otvaranje Ruskog Naučnog Instituta u Beogradu. Cilj osnivanja ovog instituta bio je pružanje pomoći ruskim naučnicima u radu i izdavanju radova. Institut je imao odsek za književnost i, osim naučnika, nameravao je pozivati u Beograd i istaknute ruske pisce. U decembru se očekivao dolazak Bunjina, u martu ili aprilu sledeće godine gostovanje Čirikova, u toku leta bio je predviđen boravak na Bledu D. Mereškovskog i Z. Hipius,

U vezi s osnivanjem Instituta je i pokretanje književnog časopisa ruskih pisaca. Institut i časopis organizovani su na inicijativu i zauzimanje A. Belića.

Učesnici kongresa počeli su da pristižu u Beograd 21. septembra. Među prvima doputovao je 80-godišnji pisac V. I. Nemirovič-Dančenko. On je, između ostalog, bio ratni dopisnik, u rusko-turskom ratu 1877—1878, kada je ranjen kod Đunisa, što mu je, kao i njegove godine, stvorilo velike simpatije u očima štampe i domaćina. Dančenko je učestvovao i u organizaciji kongresa. Na stanici ga je dočekao vladika Dositej.

Iz Pariza je stigao S. P. Meljgunov, istoričar i jedan od vođa partije narodnih socijalista, urednik *Glasa prošlosti* i *Borbe za Rusiju*. Iz Praga su stigli A. Argunov, vođa seljačke stranke, i A. Bem, profesor Karlovog Univerziteta u Pragu, iz Varšave A. Veljmin, iz Berlina A. Bogoljepov, stručnjak za administrativno pravo.

Iz Praga 22. septembra stižu J. Čirikov, N. Mogiljanski, K. Beljgovski, N. Astrov, P. Jurenjev, S. Varšavski, Fjodorov, bivši član Gosudarstvene Dume Harlamov, mladi pisac Rubanov.

Dan kasnije doputovali su članovi pariske delegacije pisaca i novinara A. Kuprin, B. Zajcev, A. Jablonovski, V. Rudnjev, M. Višnjak, V. Zeller, K. Parčevski, I. Polonski. Na dočeku je bilo mnogo sveta, a od zvaničnih lica predsednik Beogradskog saveza A. Ksjunjin. Iz Berlina je doputovao saradnik *Poslednjih novosti* N. Volkovski.

Iz Nice 25. septembra stižu D. Mereškovski i Z. Hippius, koje dočekuju A. Belić, A. Ksjunjin, kao i predstavnici različitih udruženja.

Predstavnici svih saveza posetili su 24. septembra maršalat Dvora, gde su se upisali u knjige Kralja i Kraljice. Zatim je delegacija kongresa otišla na Avalu gde je na grob Neznanog Junaka položila venac sa ruskom trobojnom trakom.

Uoči početka, kongresu je dat veliki publicitet. Podvlači se da je Beogradu učinjena velika čast i da će značaj kongresa „preći našu presonicu i naše državne granice”. Podseća se na svetsko uvažavanje ruske književnosti, kao i na činjenicu da se zbog revolucije ona podelila na dve grane, ali i da je ostala jedna po duhu i suštini. Za sovjetske pisce je rečeno da su „za čudo, i oni opet samo ruski pisci”, jer poštuju svoje prethodnike, uče od njih i nastavljaju njihove puteve. Pogrešno je, takođe, smatrati kongres emigrantskim. „Naši gosti nisu književne ruske izbeglice, no glavni predstavnici sveruske lepe knjige i sveruske krilate novi-

narske reči. Ti ljudi su i pređe preko granica prelazili da bi se borili za slobodu umetničkog izraza i prava narodnih... Oni ovlašćeno predstavljaju van granica i kod nas sveukupnu rusku knjigu i rusko novinarstvo, jer ih svuda samo šire, samo proslavljaju". U tom smislu se shvata i prisustvo gostiju iz Poljske, Letonije, Prikarpatske Rusije. Ono čini kongres „ruskim zborom, skupom ruskih narodnih izabranika u punom i najlepšem smislu reči”.

Smatra je da je i za Jugoslaviju kongres od velikog značaja: trebalo bi da doprinese oživljavanju veza naše književnosti s ruskom, koje su oslabljene usled rata. Budućnost Jugoslavije shvata se kao budućnost Slavenstva. Tu budućnost „sa preporođenom Rusijom više će graditi društveni radnici, mogućnici reči i misli, sami narodi preko ovakvih predstavnika a manje preko vlada”. To ne treba zaboraviti. „Ako Beograd bude pažljiv i gostoljubiv neće pogrešiti ni prema svojoj zemlji, ni prema Rusiji”. Sovjeti su dužni to „lepo da shvate”. (*Politika*, 25. 9. 1928, s. 7).

2.

Kongres je svečano otvoren 25. septembra u sali nove zgrade Univerziteta (Sala heroja današnjeg Filološkog fakulteta, Studentski trg 3) u 11 časova. Prisustvovali su najugledniji predstavnici prestoničkog društva. Mnogi posetioci bili su uzbuđeni: „suze su se u mnogim očima videle, a neki su po krajevima tiho i srećno plakali”. (*Politika*, 26. 9. 1928, s. 7).

Pod velikom Tolstojevom slikom za katedrom predsedničko mesto zauzimao je V. I. Nemirovič-Dančenko. Sa njegove desne strane sedeli su ministar prosvete M. Grol, D. Mereškovski, predsednik Beogradske opštine K. Kumanudi, rektor Beogradskog Univerziteta dr Č. Mitrović, prof. Bogoljepov, B. Zajcev, J. Čirikov, A. Jablonovski. Levo od predsednikova mesta sedili su A. Ksjunjin, Z. Hippius, A. Belić, J. Žukov, V. Zeler, episkop niški Dositej, Veljko Petrović. Ostali gosti sedeli su levo i desno od tribine.

Kongres je otvorio V. I. Nemirovič-Dančenko. On je, između ostalog, rekao: „Sasvim još nedavno čuli smo i čujemo sada iz bodljikave žice i gluvih zidova boljševizma da između ruske emigracije nema više ni živih snaga ni velikih talenata...”

Naš zbor pred svim kulturnim narodima svedoči, da kao i ranije pod nesumnjivo boljim uslovima, tako i sada u teškim lancima progonstva, živa i moćna ruska slobodna reč i živ, neumoran

ruski talenat, gordo i odvažno stoje na svojoj straži...

Nas rano sahranjuju. Ne može da pogine narod koji je odmah po prekoračenju praga kulture, dao začuđenom svetu u svim oblastima društvenog, političkog, zakonodavnog, vojnog, naučnog, književnog, umetničkog, muzičkog života snažne priloge nenadmašnih genija..."

On je podsetio na rusko-srpske veze u prošlosti, u prvom svetskom i rusko-turskom ratu: „Bratski slavensko-ruski grobovi postali su kolevka slobode i nezavisnosti. Iz njih je izraslo i na njima počiva i jača slobodno, nezavisno, puno neiscrpljivih snaga — Slavenstvo... Vreme je već, odavno je potrebno svima nama da se ujediniamo u jednu borbenu falangu kako bi na samim granicama otadžbine štampa i nauka čvrsto ustale kao nesavladiva poredna snaga... Vaskrsla Rusija nikad neće zaboraviti sve ovo, nećemo zaboraviti ni današnji dan, kada divan Beograd, kada srpsko-hrvatsko-slovenski narod ukazuje nama ovde pravo Slavensko gostoprimstvo." (*Pravda*, 26. 9. 1928, s. 3).

Kongres je uputio pozdravni telegram kralju koji je pročitao posle govora V. I. Nemirovič-Dančenko: „Prvi kongres ruskih književnika i novinara u inostranstvu, sakupljen u prestolnici bratskog naroda, smatra za svoju prvu dužnost da izrazi Vašem Veličanstvu osećanje zahvalnosti za srdačno gostoprimstvo i kliče, živeo! Kralju Srba, Hrvata i Slovenaca." (*Politika*, 26. 9. 1928, s. 7).

Zatim je o učesnicima kongresa govorio ministar prosvete Milan Grol: „Oni su danas na katedri baš na svom mestu, oni su profesori među nama svojim učenicima. Široka čovečanska umetnost ruska bila je presudna za stvaranje umetnosti kod nas, a nesumnjivo da će ona ostati za nas i dalje presudna.

Neka bi danas ovaj kongres ruskih književnika i novinara dao novo uskrsnuće ruskoj misli u emigraciji i neka bi se čarobna moć ruske umetnosti manifestovala i dalje u pravcu preporodaja Rusije, slavenstva i čovečanstva, kome se nijedna umetnost nije služila s toliko idealizma koliko ruska umetnost." (*Politika*, 26. 9. 1928, s. 7)

U ime Beograda goste je pozdravio predsednik opštine dr K. Kumanudi.

Predstavnik Univerziteta i Akademije nauka prof. dr A. Belić je rekao: „Iako pripada jednoj relativno mladoj kulturi, ruska književnost razlila se široko i moćno celim svetom. Puškin je otvorio njen zlatni vek. Taj vek traje i danas. Među nama se nalaze svetli predstavnici ruske

književnosti. Klanjajući se opštečovečanskom velikom delu, mi znamo da će njeni današnji predstavnici sačuvati sjajno duhovno nasleđstvo, koje su dobili i da će njihov kongres doneti plodne rezultate." (*Pravda*, 26. 9. 1928, s. 3)

Episkop niški Dositej preneo je žaljenje Patrijarha, koji zbog bolesti ne može prisustvovati kongresu. Opunomoćio je episkopa Dositeja da ga zameni, dajući skupu njegov sveti arhipastirski blagoslov. On je rekao: „...bol vaš je bol i tuga naša. Ali ne zaboravimo da se kroz muku i nevolju, kroz patnju dolazi do radosti i slobode." (*Politika*, 26. 9. 1928, s. 7) Svoja osećanja Vladilka je izrazio rečima pesnika: Sve što imam to je tvoje, Sve što imam tebi dajem, ponudivši tako Rusiji „srce i misli". (*Pravda*, 26. 9. 1928, s. 3)

Zatim su kongres pozdravili V. Štrandman, delegat za zaštitu interesa ruske emigracije u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, i A. Dobroklonski, u ime kongresa ruskih naučnika.

U ime beogradskog Pen-kluba govorio je Veljko Petrović: „Naša nacionalna obnova, zasnivanje naše moderne književnosti u 18 veku, pa i naša novija literatura toliko su vezane za Rusiju da je mi skoro istim pravom i istom privrženošću nazivamo svojom majkom, a srpsko-hrvatski pisci ponosno se osećaju poslednici ruskih duhovnih otaca od Puškina do Čehova. Zato mi pratimo vaš rad s onom pažnjom i poštom s kojom se prati setva na svojoj sopstvenoj njivi. Uzdržana duha, sa suzama ljubavi u očima, pratićemo zamah vaših misli, i želimo vam, želeći sebi, uspešan rad na čast i slavu slavenske prosvete." (*Politika*, 26. 9., s. 7—8)

Govorili su i: R. Odavić, u ime Srpskog književnog društva; M. Stojadinović, u ime Novinarskog udruženja; V. Bojić, predstavnik Udruženja glumaca; M. Bogdanović, u ime Ženskog Saveza i drugi.

Pročitani su pozdravni telegrami: predsednika vlade A. Korošca, redakcija ruskih novina u inostranstvu, pisaca koji nisu mogli doći na kongres: Baljmonta, I. Šmeljova, M. Aldanova.

U ime kongresa odgovorio je i zahvalio A. Jablonovski: „Vaša ljubaznost, draga braćo, dolazi nam u najtežim trenucima našeg života. Bivaju vremena kad služenje svojoj otadžbini postaje nepodnošljivo teško (...) od vas, braćo, mi nećemo skrivati, kako je težak, kako usamljen i kako još dug put naš u Rusiju. Nigde u Evropi nismo govorili takvim rečima kao što govorimo vama, ali mi nigde nismo videli odnos prema nama kao kod vas. Vi ste pružili bratstvu ruku, vi ste obrisali naše suze, i mi smo

našli u vašem srcu poštene i bodruće reči za nas. Mi razumemo da to vi činite ne za nas već za Rusiju, za onu Rusiju koju ste vi uvek pošteno i verno voleli... Ja znam da i današnji dan neće biti zaboravljen u istoriji ruske književnosti. Kad Rusija ustane iz razvalina, ona će reći svojoj Srbiji rečima Biblije: „Nikada ja neću zaboraviti tvoju ljubav mladosti, kada si pošla za mnom po pustinji i po zemlji nezasejanoj... Još jednom, i još jednom vam zahvaljujemo, naša mila, naša poštena braćo! Živeo junački srpski narod!...” (*Politika*, 26. 9. 1928, s. 8)

Prvu sednicu kongresa ruskih književnika i novinara zatvorio je V. I. Nemirovič-Dančenko oko 1 sat po podne.

Uveče je Beogradski savez ruskih književnika i novinara priredio banket kod „Srpskog Kralja”. Prisustvovali su, sem učesnika kongresa, M. Grol, Č. Mitrović, episkop Dositej, potpredsednik Beogradske opštine dr K. Jovanović, A. Belić, Đ. Genčić, V. Petrović, M. Stojadinović, G. Božović. Između ostalih govorili su B. Zajcev i J. Čirikov. Uporedivši svoje beogradske utiske sa životom u Francuskoj, B. Zajcev je Parizu pretpostavio Beograd, gde je sve blisko, razumljivo i pristupačno. Rekao je da je dirnut prijemom na koji su učesnici kongresa naišli, i da ta ljubav obavezuje. On nalazi da je on i njegove kolege nisu ničim zaslužili i da oni moraju podići nivo svog stvaranja i života da bi udovoljili toj obavezi. J. Čirikov je rekao: „Da li se sećate lepe priče o gradu Kitežu? Za vreme tatarske najeзде na Rusiju nije hteo Bog da Tatari unište grad Kitež. I stvorio je jezero, na čijem je dnu Kitež nastavio da živi sa svojim stanovnicima, odbranjen od Tatara. I često je sa dna dopiralo zvonjenje kiteških zvona. Mi, ruski književnici i novinari u izgnanstvu, stanovnici smo danas tog Kiteža. A zvonjenje crkava naših to je pobedonosni hod naše kulture. Da, gospodo, jer mi, pobeđeni, ipak pobeđujemo. A jezero iz stare legende to su danas za nas slavenski narodi.” (*Pravda*, 26. 9. 1928, s. 5)

Prepodnevnom zasjedanjem 26. septembra predsedavao je šef pariske grupe delegata V. Zeler. Raspravljalo se o autorskom pravu ruskih književnika i novinara koji žive u inostranstvu. Rešenje ovog pitanja bi nesumnjivo doprinelo poboljšanju materijalnog položaja ruskih književnika i novinara. S obzirom da njihova autorska prava nisu bila zaštićena, dela su im često bila prevodena bez znanja i naknade. Kongres je na samom početku rada izabrao odbor za izradu rezolucije namenjene Međunarodnom kongresu za zaštitu autorskog prava. N. Mogiljanski i S. Zavadski upoznali su prisutne sa sadržajem rezolucije:

„Uzimajući u obzir humani i kulturni značaj rada ruskih književnika u emigraciji Kongres moli da budu usvojeni ovi njegovi zahtevi:

Da autorsko pravo ruskih umetnika bude zaštićeno nezavisno od toga čiji su podanici, od mesta gde se rad pojavio, kao i od mesta gde se autor nalazi.

Da se od ruskih autora, u slučaju ako vode sporeve oko svog autorskog prava, ne uzimaju nikakva novčana jemstva i da oni budu u svim pravima izjednačeni sa autorima zemalja u kojima žive.” (*Pravda*, 27. 9. 1928, s. 4)

N. Mogiljanski je pročitao referat o životu i radu ruskih književnika i novinara u Pragu, gde živi preko 130 ruskih pisaca i novinara.

U četiri sata po podne Novinarsko udruženje priredilo je čaj u čast ruskih književnika i novinara. Prostorije su bile pune najuglednijih gostiju, a od učesnika kongresa bili su: D. Mereškovski, V. I. Nemirovič-Dančenko, B. Zajcev, J. Čirikov, A. Kizeveter, N. Volkovski, A. Jablonovski, V. Rudnjev, A. Ksjunjin, J. Žukov.

Svečana akademija povodom stogodišnjice rođenja L. N. Tolstoja održana je u prepunoj velikoj sali nove zgrade Univerziteta. Velika Tolstojeva slika okružena je lovorovim vencem. Akademiju je otvorio J. Čirikov koji je rekao da „boljševici nemaju prava da slave čoveka koji je bio najveći nosilac slobodne misli”. (*Politika*, 27. 9. 1928, s. 9) Održana su četiri predavanja. Milica Bogdanović, profesor, govorila je o odnosu Tolstoja prema problemu slave. Književnik Dušan Nikolajević govorio je na temu „U čemu je veličina Tolstoja”. S. Zavadski, profesor Univerziteta u Pragu, govorio je o Tolstojevoj ličnosti, a istoričar A. Kizeveter o *Ratu i miru* kao istorijskom romanu.

Uveče je u „Palas-hotelu”, ministar prosvete Milan Grol priredio banket za učesnike kongresa. Prisustvovali su ministri inostranih dela dr I. Šumenković, Branislav Nušić, Svetislav Stefanović, Veljko Petrović, Milan Bogdanović, Velimir Živojinović, Gustav Krklec, upravnik Narodnog pozorišta Milan Predić, Aleksandar Belić, Č. Mitrović i vladika Dositej.

D. Mereškovski, koji se do tada držao povučeno, održao je govor: „Ja sam ruski inteligent, koji je mnogo doprineo tome da padne carski režim u Rusiji. Ja se u tome ne kajem. Za nas su ruski slavenofili bili reakcionari. Dostojevski beše slavenofil. Duhovno sam potpuno vezan za Dostojevskog. Ja sam, tako reći, iz Dostojevskog izašao i dobio sam njegov blagoslov, ali sam bio neprijatelj njegova Slavenofilstva.

Po mom shvatanju, ono beše skopčano sa ropstvom. Bilo mi je zbog toga veoma teško. U Dostojevskom slavenofilstvu zamračeno je sve što beše proročansko.

I Dostojevski, ustavši danas iz groba, ne bi shvatio: kako to da Mereškovski odlučno naglašava ovde u Beogradu svoje približavanje realnoj snazi Slavenofilstva. Ovo je drugačije Slavenofilstvo, ne ono iz Rusije i ja ga ovde shvatam, jer sam ga u svojoj zemlji osetio. Shvatam Slavenofilstvo kao realnu i aktivnu, živu snagu. Ona je spojena sa slobodom. Slavenofilstvo valja razumeti i oceniti sa gledišta nacionalnog, a čak i malo šireg od nacionalnog.

Rečeno je za vas, Srbe, da ste rodoljubi. Ali vi ste više nego to. Mi nikom nećemo biti od pomoći ako budemo samo patriote. Nećemo izdržati ako ostanemo samo to, jer u svetu postoji jedna veća snaga, a ta je snaga onaj kobni, grozni — kako bih ga nazvao — Internacional. Nacionalizam i patriotizam nedovoljni su za borbu sa njim. Borbu treba zasnovati na načelima svesvetskog osećanja („vsemirnost” — u originalu). Sećate se pesničkih reči:

— Kada se narodi zaboravivši svade, spoje u jednu porodicu...

Ja verujem da je ova zemlja sva u Slavenstvu. Ona mu je verna i kroz ovu vernost dolazi vernost osećanju svesvetskom. Ja ne znam sa koliko se svesnošću ovo osećanje ovde prima, ali ono je tu.

Velike su naše patnje, ruske patnje. Niko ne može da ih shvati do kraja, da sagleda njihovu dubinu. Još nikad niko na svetu nije patio kao mi. Reči pozdrava i dobrote nemoćne su tu, ali ste vi učinili nešto veliko, nešto što je reizrecivo lepo i iz duše. Vaša me zemlja čini slavenofilom u pravom smislu ove reči. Ja tvrdim da u Evropi niko nije shvatio groznu opasnost, koja se približava. Mi ih upozoravamo. Mogućno je da će boljševizam pasti ranije nego što svi mislimo, ali je opasnost svetskog kataklizma ipak tu. Slavenofilstvo, zasnovano na prijateljstvu i razumevanju pojedinih naroda, mora da postane odbrana protiv ove opasnosti.”

(*Pravda*, 28. 9. 1928, s. 5)

Sednice kongresa održavale su se dva puta dnevno. Predstavnici svih saveza podneli su referate o svojoj delatnosti, o svom kulturnom radu u emigraciji. Ovi referati su učinili odličan utisak i dočekani su s odobravanjem učesnika kongresa. Izabrano je predsedništvo kongresa u koje su ušli V. I. Nemirovič-Dančenko, predsednik, A. Bogoljepov, V. Zeler, N. Mogiljanski, potpredsednici, J. Žukov, generalni sekretar, A. Veljmin, V. Gluzdovski, sekretari.

Prihvaćena je Rezolucija koju je kongres uputio Međunarodnom kongresu za zaštitu autorskih prava. Predsednik Međunarodnog kongresa Ma- jar izjavio je predstavnicima ruskog kongresa da će od sada međunarodno udruženje biti u stalnom kontaktu s biroom ruskog kongresa.

Na sednici 27. septembra predsedavao je V. Ze- ler. Raspravljalo se pitanje organizacije ruskih književnika i novinara u inostranstvu. Odavno se nametala potreba što aktivnijeg organizova- nja književnika i novinara. Ovi predstavnici ruske kulture udruženi u jednu snažnu celinu onemogućili bi sovjetskoj štampi da traži mesto u međunarodnim žurnalističkim forumima.

O pitanju ulaska ruskih književnika i novinara u Međunarodno udruženje književnika i novi- nara referisao je M. Višnjak. Naglasio je da je ulaskom Pariskog saveza ruskih književnika i novinara u Međunarodno udruženje priznato da pariski književnici i novinari predstavljaju slobodnu rusku štampu.

A. Bogoljepov je upoznao prisutne s dva pro- jekta za ujedinjenje svih saveza ruskih pisaca i novinara u inostranstvu. Jedan projekt je izradio prof. Gogelj, drugi prof. Bogoljepov.

Sednici su prisustvovali, pored ostalih, V. I. Ne- mirovič-Dančenko i B. Zajcev.

T. Taranovski je predsedavao 28. septembra. Razmatran je predlog komisije koja je pri- premala stvaranje jedinstvenog saveza ruskih književnika i novinara. Uz niz primedaba i ko- rekcija prihvaćen je, kao jasniji i pogodniji, projekat o ujedinjenju prof. Bogoljepova.

U odsustvu pročitana je referat Zvezdiča o prav- nom položaju ruskih novinara u inostranstvu. Kongres je doneo odluku da se radi na tome da privilegije stranih novinarskih organizacija budu proširene i na ruske saveze novinara, koji u dotičnim zemljama postoje. Umoliće se strane organizacije da ostvarenje ovog zadatka kolegijalno potpomognu.

Uveče su, u Auto-klubu, beogradski Pen-klub i društvo „Cvijeta Zuzorić“ priredili čaj u čast ruskih književnika i novinara. Prisustvovao je veći deo učesnika kongresa, među njima i D. Mereškovski i Z. Hippius. Osim književnika i prijatelja umetnosti prisustvovali su vladika Dositej i ministar prosvete M. Grol.*)

Sutradan (29. septembra) učesnici kongresa bili su na ručku u Dvoru. Kraljevi gosti bili su: Z. Hippius, V. I. Nemirovič-Dančenko, D. Me-

*) 28. septembra Kongresu je stigao telegram od Kra- lja, koji je odgovorio na telegram kongresa i pozdrav- ni telegram hrvatskih književnika iz Zagreba.

reškovski, A. Kuprin, B. Zajcev, A. Jablonovski, N. Astrov, P. Jurenjev, V. Rudnjev i A. Ksjunjin.

Među pozvanima bili su i rektor Univerziteta Pavle Popović, dr A. Belić, dr Djordjević, J. Maksimović i V. Petrović. Za ručkom i po ručku „Kralj se zadržao u dužem razgovoru sa Mereškovskim, Nemirovičem-Dančenkom, Kuprinom i Ksjunjinom, koji su ubedili kralja da se primi duhovnog pokroviteljstva nad svim savezima ruskih književnika i novinara. Kralj je izjavio da smatra za veliku čast da bude duhovni pokrovitelj Saveza ruskih književnika i novinara.”
(*Vreme*, 30. 9. 1928, s. 5)

U večernjim časovima priredena je, u Sokolani, svečana akademija Ruskog odseka sokolskog društva Beograd — Matica u čast kongresa. Programu su, između ostalih, prisustvovali Mereškovski, Z. Hippius, Kuprin, Čirikov, Zeler, Rudnjev i A. Belić.

Na sednici 30. septembra nastavljen je rad na stvaranju jedinstvenog Saveza ruskih književnika i novinara. Odlučivano je o mestu uprave „saveza svih saveza” i posle diskusije odlučeno je da uprava bude u Beogradu, a savet i međunarodno predstavništvo u Parizu. Za predsednika međunarodnog predstavništva izabran je A. Jablonovski. Doneta je i odluka da se radi na stvaranju Saveza ruskih književnika i novinara u Rigi, kao što je to već slučaj u Londonu.

O stanju štampe u Sovjetskoj Rusiji pročitao je referat J. Žukov.

Uveče je u velikoj univerzitetskoj sali, ispunjenoj do poslednjeg mesta, održano književno veče učesnika kongresa. U prvom delu večeri nastupili su: V. I. Nemirovič-Dančenko, J. Čirikov, A. Kuprin i Z. Hippius.

Za vreme pauze dr A. Belić pročitao je Kraljev ukaz kojim su odlikovani: Ordenom Svetog Save prvog reda: V. I. Nemirovič-Dančenko i D. Mereškovski; Ordenom Svetog Save drugog reda: J. Čirikov, A. Kuprin, Z. Hippius, B. Zajcev; Ordenom Svetog Save trećeg reda: A. Jablonovski, V. Rudnjev, A. Bogoljepov, N. Mogiljanski, S. Varšavski, S. Keljnič; Ordenom Svetog Save petog reda: K. Beljgovski i N. Volkovski.

Drugim ukazom odlikovani su: Ordenom Svetog Save drugog reda: J. Spektorski; Ordenom Svetog Save trećeg reda: A. Ksjunjin; Ordenom Svetog Save petog reda: J. Žukov.

U nastavku večeri D. Mereškovski je pre čitanja svojih pesama rekao: „Deset godina odvajaju nas od Rusije. Gluhi zid. A sad stojimo

pred vratima. Vrata su zatvorena, ali se šarke na vratima klata. Ja nisam ni optimist niti pesimist. One nas lišavaju volje i osećanja odgovornosti. Ako se Rusija spasi, i već se spasa, što da mi činimo? Treba da čekamo. A ako Rusija propadne, treba zajedno s njom da odemo u grob. Ja sam religiozan i tragičnog shvatanja. U čemu se za Hrišćanina zaključuje*) tragedija? Suština te tragedije jeste u tome što se čovek bori u stihijama i veruje u čuda. Rusija može propasti a može se i spasti. To zavisi od nas — od svih nas. I eto ja vam kažem prijatelji moji — Slaveni: Ja nikad tako jako, celim svojim bićem, nisam verovao da će se Rusija spasti kao sad. Ja ne znam na koji će se način spasti, ali znam da ma kako se ona spasla, put ruskih izgnanika za otadžbinu proći će kroz vašu zemlju... Kroz Beograd je naš put za Moskvu i Petrograd." (*Politika*, 1. 10. 1928, s. 4)

Posle Mereškovskog nastupili su i B. Zajcev i A. Jablonovski.

Na zaključnoj sednici, 1. oktobra, saopšteni su rezultati kongresa. Prvi je govorio predsednik kongresa V. I. Nemirovič-Dančenko: „Pre osam dana sabrali smo se mi sa svih krajeva Evrope u gostoprimaljivoj sali Beogradskog Univerziteta, prvi put za sve vreme našeg nevoljnog skitanja. Pet zasebnih saveza naše štampe prvi put su pred celim svetom posvedočili da svi mi imamo jednu volju, jedno osećanje, jednu misao — da postanemo jedno telo i jedna duša za služenje naše daleke, nesrećne otadžbine. Slili smo se u jedan opšti, rekao bih svetski savez cele štampe, oduševljene velikim idealima i neugasivom verom u pobedu. Različitih, često suprotnih pravaca, mi smo našli zajednički jezik, umeli smo da zaboravimo sve što nas je razdvajalo, i stali pod jednu veliku zastavu ujedinjene slobodne štampe. Izražavam vam, braćo moja, svoju ushićenu zahvalnost za vaš poštenu, lišen partiskog egoizma i sitnih računa, svetli rad za svih ovih osam istorijskih dana." (*Politika*, 2. 10. 1928, s. 7)

Pročitani su telegrami kongresu, a učesnici kongresa su uputili pismo zahvalnosti za zauzimanje oko kongresa dr A. Beliću i telegrame ministru prosvete, vladici i svim javnim radnicima koji su doprineli uspehu kongresa.

V. Zeler je pročitao proglas Kongresa našem narodu: „Naš kongres je završen. U Beogradu smo proveli divnu nedelju, ispunjenu radom i svetlim utiscima susreta sa zemljom novom i za nas rodnom. Bili smo gosti Kralja, ministara, crkve, inteligencije, ženskih društava. Videli smo profesore, studente i studentkinje, dolazili

*) (rusizam) sastoji (Z. P.).

u dodir s narodom, i svuda smo bili podjednako susretani ljubazno i duševno. To mi ne možemo zaboraviti. Mi dobro znamo da je u tom dočeku kojim smo bili udostojeni naša velika pokroviteljica bila Rusija: njenom veličinom. Njenoj slavi imamo zahvaliti što smo naišli na takav plameni odziv." (*Politika*, 2. 10. 1928, s. 7)

Izrazivši zahvalnost Jugoslaviji Kongres je naglasio i pomoć koju ruske kulturne ustanove imaju i u drugoj slavenskoj državi — Čehoslovačkoj.

Pročitane su rezolucije koje je kongres prihvatio. Prva je rezolucija o stanju štampe u Sovjetskoj Rusiji: „I pored toga što negacija slobode štampe čini suštinu sovjetskog sistema, i pored sveg besnila cenzure, sloboda misli nalazi sebi nešto oduške u delima književnika, naročito predstavnika umetničke književnosti.

Kongres radosno konstatuje ovu pojavu.

Osim toga kongres zna da u Rusiji i pored nepodnosivih uslova terora, ima svoju sabraču, ljude — stare i mlade — koji ne slažu oružje u borbi za slobodu reči i dostojanstva čovečje ličnosti — i šalje im svoj žarki pozdrav.

Kongres smatra za dužnost ruske zagrančne štampe da sistematski obaveštava inostranu štampu o pravom stanju u Rusiji i da sprečava rasprostiranje lažnih vesti o njoj.

Kongres priznaje za nasušnu potrebu unošenje slobodne štampane reči u predele*) Rusije.

Borba za slobodu štampe mora biti jedno od sredstava za uništavanje komunističke tiranije, jer se sloboda i pravo ne slažu sa komunističkim režimom." (*Politika*, 2. 10. 1928, s. 7)

Pročitana je rezolucija o zaštiti autorskih prava ruskih književnika i novinara, koju je prihvatio Međunarodni kongres za zaštitu autorskih prava.

Saopštena je odluka Kongresa kojom se ujedinijuju svih pet saveza ruskih književnika i novinara u inostranstvu u jedan Savez sa sedištem u Beogradu, kao i da se radi na predlogu za osnivanje ruskog literarnog fonda.

V. I. Nemirovič-Dančenko je izrazio zahvalnost Patrijarhu, pozeleo mu brzo ozdravljenje i zatorio kongres.

*) (rusizam) granice (Z. P.).

Na osnovu materijala iz beogradske štampe može se doneti zaključak da je kongres bio uspešan i da je ostvario postavljene ciljeve — u prvom redu, ujedinjenje saveza ruskih književnika i novinara u jedan savez, konkretne korake na putu zaštite autorskih prava, afirmaciju njihove pozicije. Međutim, adekvatnu naučnu ocenu značaja kongresa teško je dati u ovom trenutku, kada je najvećim svojim delom kulturna delatnost ruske emigracije neistražena. Takva ocena je, bez sumnje, delo budućnosti, a naša je namera bila da donesemo prvu informaciju koja će doprineti kako toj budućoj oceni, tako i našem boljem sadašnjem razumevanju ove teme.

Sastavni deo života ruske emigracije, pa tako i ovog kongresa, bila je politička usmerenost, suprotstavljenost Sovjetskoj Rusiji. Autor je bio mišljenja da ona u ovom konkretnom slučaju pre pripada istoriji, a u slučaju Mereškovskog, književnoj istoriji, nego što ima aktuelnu vrednost. Smatrao je da je iz razloga naučne objektivnosti potrebno ponuditi potpunu sliku ovog događaja, a time i tog vremena.

Kongres ruskih književnika i novinara zanimljiv je i iz aspekta rusko-srpskih kulturnih veza. Tu stranu događaja autor je nastojao predstaviti što potpunije, svestan da ona doprinosi razumevanju kako značaja kongresa tako i naše kulturne istorije. U svim slučajevima kada mu se činilo da je „i bez njega sve jasno“ izbegavao je komentarisanje, kao i mešanje vremenskih perspektiva, čime bi istraživanje više izgubilo nego dobilo.

Autor se zahvaljuje prof. Milivoju Jovanoviću, koji je predložio plan, po kojem je članak napisan.